

KAZIMIERZ GODŁOWSKI

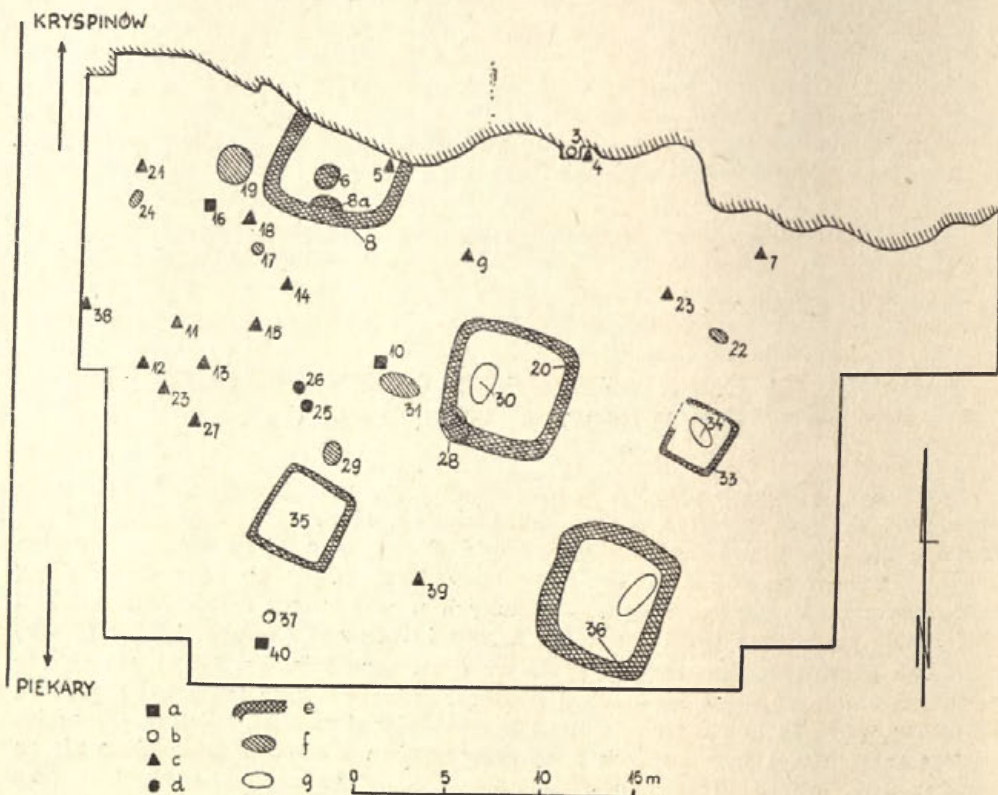
BADANIA NA CMENTARZYSKU Z OKRESU RZYMSKIEGO W KRYSPINOWIE, POW. KRAKÓW

Nowo odkryte cmentarzysko z okresu rzymskiego na stanowisku 2 w Kryspinowie, pow. Kraków, położone jest w odległości ok. 10 km na zachód od centrum Krakowa, na terasie prawego brzegu rzeczki Sanki, w miejscu gdzie jej dolina łączy się z zalewową doliną Wisły¹. Podczas wybierania piasku na polu Czesława Lorka zniszczono tu parę grobów wyposażonych w przedmioty metalowe, z których część została uratowana przez Czesława Lorka i Tadeusza Lesiaka. Można tu wyróżnić dwa prawdopodobne zespoły grobowe (oznaczone jako gr. 1 i 2), ale ogólnie zniszczeniu uległo co najmniej 4 lub 5 grobów. Jednym z nich mógł być pochówek szkieletowy, gdyż zachował się fragment nieprzepalanej czaszki ludzkiej. Chronologia tego znaleziska i jego związek z cmentarzyskiem z okresu rzymskiego nie są jednak pewne. Wśród uratowanych zabytków na uwagę zasługuje zdobiony grot włóczni, dł. ponad 40 cm (ryc. 2a), oraz domniemany zespół grobowy (gr. 2), z którego pochodzą m. in.: fragment umbra, prawdopodobnie typu 7b wg M. Jahna (ryc. 2g), brązowe okucia brzegu tarczy oraz brązowa zdobiona sprzączka ze śladem reperacji za pomocą nitu (ryc. 2f). Grób ten można przypuszczalnie datować na wczesne stadium fazy B2 okresu rzymskiego². Wśród innych zabytków odkrytych przed rozpoczęciem badań należy m. in. wymienić dwa dalsze groty, w tym jeden zdobiony, oraz umbo z tępym kolcem typu 7a, ze śladami pokrycia powierzchni pokrywy brązem.

W latach 1968—1970 na cmentarzysku przeprowadzono systematyczne badania, którymi kierował autor sprawozdania przy współudziale mgr Magdaleny Mączyńskiej. Objęły one obszar ok. 1260 m². Odkryto 38 obiektów archeologicznych oznaczonych numerami 3—40 oraz kilka małych skupisk materiału, o niewyjaśnionym charakterze, których nie objęto ciągłą numeracją (ryc. 1). Oprócz obiektów związanych z cmentarzyskiem z okresu rzymskiego odkryto tu 5 jam neolitycznych, 2 jamy związane z kulturą łużycką oraz 1 jamę zawierającą dużą ilość polepy i ceramiki średniowiecznej. W jamach neolitycznych natrafiono na odlupki i wióry krzemienne

¹ K. Godłowski, *Kryspinów, District of Cracow (a Cemetery of the Roman Period)*, [w:] *Recherches Archeologiques de 1968*, Kraków 1969, s. 31—36; tenże, *Kryspinów, District of Cracow (a Cemetery of the Roman Period)*, [w:] *Recherches Archeologiques de 1969*, Kraków 1970, s. 32—39.

² T. Liana, *Chronologia względna kultury przeworskiej we wczesnym okresie rzymskim*, „Wiadomości Archeologiczne”, t. 35: 1970 z. 4, s. 453.

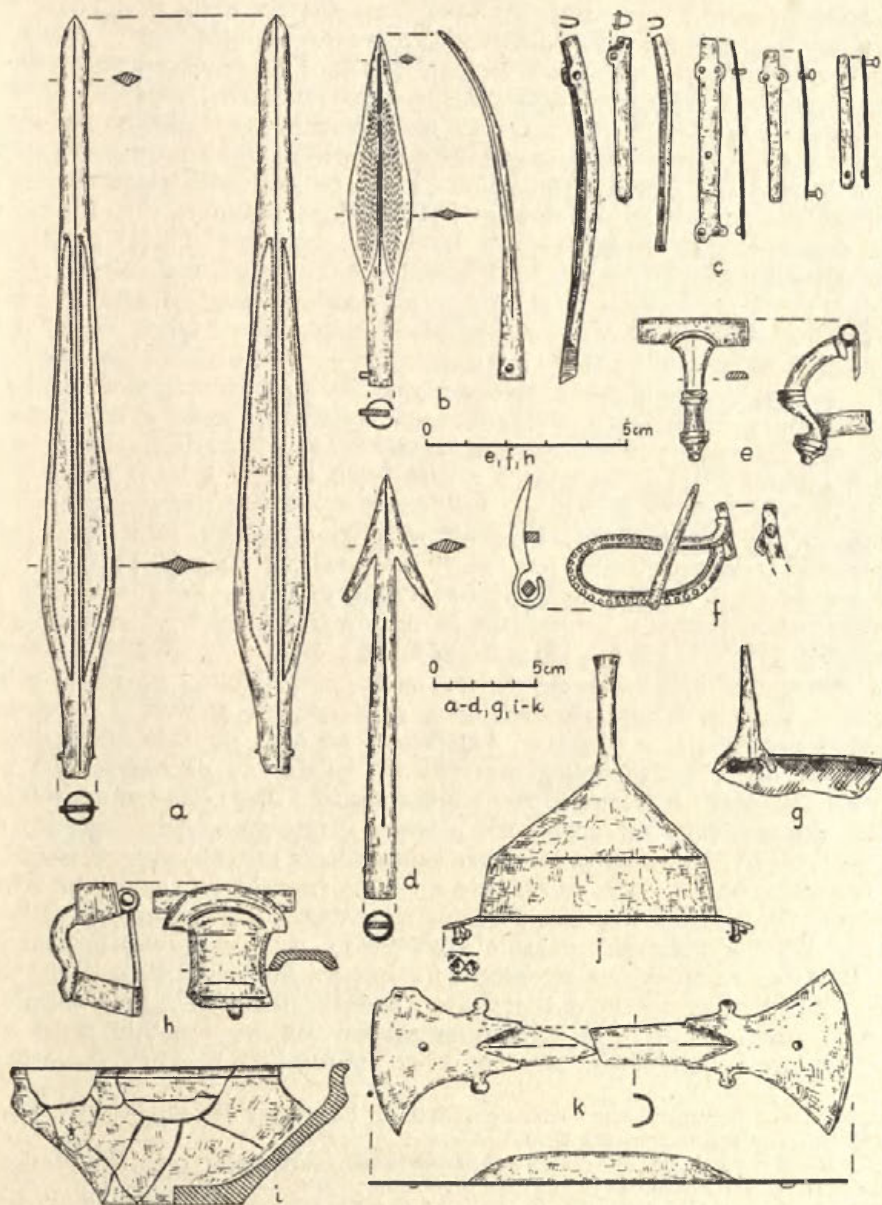

Ryc. 1. Kryspinów, pow. Kraków, stanowisko 2. Plan cmentarzyska:

a-d — groby z okresu rzymskiego (*a* — groby popielnicowe; *b* — przypuszczalne groby popielnicowe; *c* — groby jamowe; *d* — groby ciałałpalne o nieokreślonym typie obrządku); *e* — rowki i jamy z okresu rzymskiego; *f* — jamy z innych okresów; *g* — jamy o nieokreślonym charakterze nie zawierające zabytków

oraz na materiały ceramiczne, które w jednym wypadku (jama 28) zidentyfikowano jako związane z kulturą lendzielską. W innej jamie (nr 19) znaleziono fragmenty naczyń kultury ceramiki sznurowej. Materiały krzemienne wystąpiły też na przebadanym obszarze luźno. Również luźno natrafiono na ceramikę pochodzącą z późnej fazy wczesnego średniowiecza.

Największa ilość odkrytych obiektów łączy się jednak z cmentarzyskiem z okresu rzymskiego. Znajdują się wśród nich (pomiijając groby zniszczone przed rozpoczęciem badań) 3 pewne i 2 prawdopodobne groby popielnicowe, 14 grobów jamowych, 4 groby zniszczone, o nie dającym się ustalić typie pochówka (ciałałpalne), 5 zagadkowych obiektów w formie rowków zakreślających czworokąt oraz 3 znajdujące się w ich obrębie jamy o niewyjaśnionym charakterze. Obserwacje poczynione w czasie badań pozwalają wysunąć przypuszczenie, że szczególnie w południowej części przebadanego terenu górne warstwy ziemi mogły ulec dość silnemu zniszczeniu na skutek erozji i orki, tak że w wielu wypadkach zachowały się tylko dna obiektów archeologicznych (ok. 10–15 cm nienaruszonego wypełniska). Niektóre z nich, płycej położone, mogły ulec całkowitemu zniszczeniu. Pierwotna

Ryc. 2. Krysピンowie, pow. Kraków:

a — grot włóczni znalezione luźno; b, c — grot i okucie tarczy żelazne z gr. 25; d — grot oszczepu z gr. 21; e — zapinka żelazna z gr. 7; f — brązowa sprzączka z gr. 2; g — fragment umba z gr. 2; h — żelazna zapinka z gr. 40; i — naczynie z gr. 37; j, k — umbo i imacz z gr. 3

liczba pochówków w zbadanej części cmentarzyska w Krysピンowie mogła być więc nieco znaczniejsza niż stwierdzona, nie o wiele jednak, na co wskazuje brak większej ilości zabytków znalezionych luźno w warstwie ornej.

Spośród pochówków popielnicowych na szczególną uwagę zasługuje najbogact-

szy z dotąd odkrytych na cmentarzysku w Kryspinowie grób nr 10 (ryc. 3—4). Duża wazowata popielnica o gładkich czarnych powierzchniach uległa prawie całkowitemu rozlasowaniu i zachowały się z niej tylko fragmenty przydenne. W popielnicy znajdowała się bardzo duża ilość przepalonych kości ludzkich należących, jak wykazała analiza antropologiczna³, do mężczyzny w wieku 30—35 lat, a także przepalone kości zwierzęce, fragmenty jednoczęściowego grzebienia rogowego, żelazne szydło w zdobionej oprawce kościanej i 2 żelazne wisiorki wiaderkowate. Pod dnem popielnicy znaleziono szereg stopów brązowych, pochodzących, jak się wydaje, z dwóch naczyń o nie dającym się ustalić typie. Większość przedmiotów metalowych stanowiących wyposażenie grobu leżała w kilku skupieniach wokół popielnicy, w prawie czystym piasku. Były to: rytualnie zgięty i ułożony poziomo miecz żelazny, dwa niezgięte, bogato zdobione groty, imacz tarczy, dwie ostrogi, mały żelazny kabłączek (leżał na górnej części głowni miecza, być może więc związany był z pochwą), bogato zdobione profilowaniem i ornamentem rytym krzesiwo, pierwotnie inkrustowana srebrem, krępa, żelazna zapinka z grzebykiem na główce, żelazna sprzączka ze skuwką zaopatrzoną w występ, trzy metalowe okucia końca pasa — żelazne typu J I oraz jedno żelazne i jedno brązowe zbliżone do typów J IV—J V wg K. Raddatza⁴. Obok zabytków typowych dla rozwiniętego stadium fazy B 2, jak przede wszystkim zapinka, zespół ten zawierał też elementy charakterystyczne już raczej dla wczesnej fazy okresu późnorzymskiego, jak imacz o niewyodrębnionych od rączki płytkach. Prawdopodobnie grób ten można paralelizować z horyzontem 1a grobów z bronią⁵ oraz datować go na sam schyłek fazy B 2, lub też na przełom faz B 2 i C 1.

Na uwagę zasługuje znaleziony w tym grobie miecz, długi na 65 cm z lekko rozszerzoną i asymetrycznie ukształtowaną przy sztychu głownią i z rękojeścią zakończoną rombowałą tarczką (ryc. 3 a). Należy on do typu dość często spotykanego w grobach z bronią kultury przeworskiej, należących do horyzontu 1 i 1a⁶. Badania metaloznawcze przeprowadzone przez doc. dra J. Piaskowskiego wykazały, że miecz z Kryspinowa wykonany był z twardej, równomiernie nawęglonej stali. Różni się więc od nierównomiernie nawęglanych mieczy przypisywanych tzw. ośrodkowi świętokrzyskiemu. Może tu chodzić o import rzymski lub o wytwór jakiegoś ośrodka produkcyjnego o wysokim poziomie technologii, znajdującego się na terenie „Barbaricum”. Na możliwość znacznie liczniejszego, niż to dawniej przyjmowano, napływu mieczy rzymskich na tereny poza granicami Imperium Rzymskiego wskazywano ostatnio kilkakrotnie w literaturze⁷. Badania nad tym zagadnieniem znajdują się jednak dopiero w początkowym stadium. W wyposażeniu grobu nr 10 uderza duża ilość przedmiotów zdobionych. W połączeniu z bogatym wyposażeniem

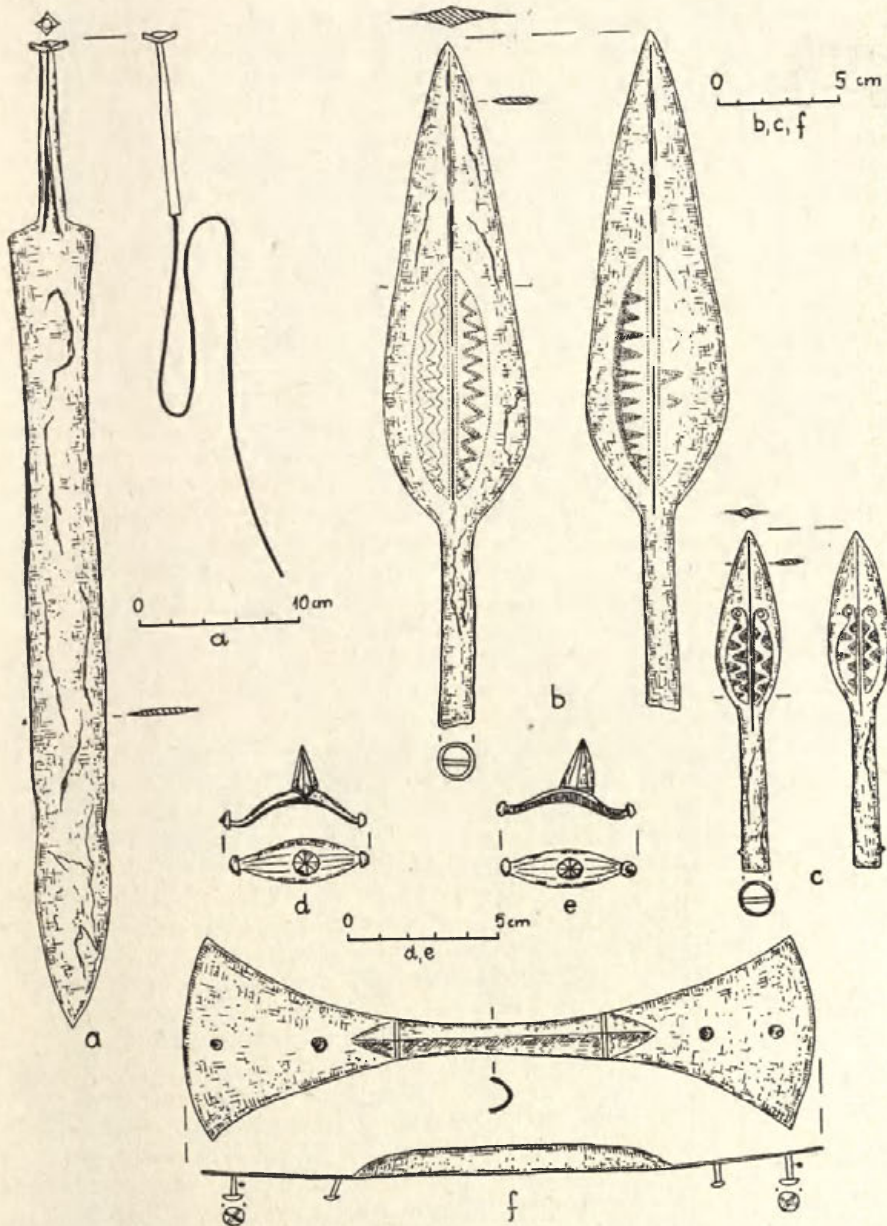
³ Badania antropologiczne przeprowadził dr Krzysztof Kaczanowski z Zakładu Antropologii Instytutu Zoologii U. J.

⁴ K. Raddatz, *Der Thorsberger Moorfund, Gürtelteile und Körperschmuck*, Offa-Bücher, t. 13, Neumünster 1957, s. 101—103.

⁵ K. Godłowski, *The Chronology of the Late Roman and the Early Migration Periods in Central Europe*, „Prace Archeologiczne”, t. 11: 1970. s. 12.

⁶ Godłowski, *The Chronology...*, s. 11—12, ryc. 3 a, tabl. XXII.

⁷ E. Nylén, *Early Gladius Swords in Scandinavia*, „Acta Archaeologica”, t. 34: 1963. s. 185—230; J. Piaskowski, *Niektóre dziwerowane miecze rzymskie na ziemiach Polski*, „Z otchłani wieków”, t. 31: 1965 z. 1, s. 36—39; K. Dąbrowski, J. Kolendo, *Z badań nad mieczami rzymskimi w Europie środkowej i północnej*, „Archeologia Polski”, t. 12: 1967, s. 383—424; T. Dąbrowska, K. Godłowski, *Grob kultury przeworskiej z Hromówki na Ukrainie*, „Prace Archeologiczne”, t. 12: 1970, s. 77—102; L. Kajzer, *Niektóre problemy związane z identyfikacją mieczy „rzymskich” w Polsce*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi”, Seria Archeologiczna, t. 16: 1969, s. 135—147.

Ryc. 3. Krępsinów, pow. Kraków: wyposażenie gr. 10

ilościowym i jakościowym, m. in. w importy rzymskie, wskazuje to na wybitną pozycję społeczną pochowanego w nim wojownika.

Być może z resztką podobnego pochówku mamy też do czynienia w wypadku gr. 3. W obrywie piaskownicy natrafiono tu w prawie czystym piasku na umbo, imacz (ryc. 2 j,k), 2 groty, nóż, fragment nożyc, półkolistą sprzączkę i ułamki 2 nitów. Niewątpliwie jest to reszta grobu zniszczonego już częściowo przy wybieraniu piasku, przy czym pozostało jedynie skupienie przedmiotów żelaznych, złożonych,

Ryc. 4. Krynów, pow. Kraków: dalsza część wyposażenia gr. 10 (d — brązowe okucie pasa, pozostałe przedmioty metalowe żelazne)

podobnie jak w wypadku gr. 10, poza popielnicą. Wśród należących do jego wyposażenia zabytków na szczególną uwagę zasługuje imacz o wyodrębnionych od rączki wachlarzowatych płytkach zaopatrzonych w koliste występy (ryc. 2 k). Można się tu ewentualnie dopatrywać reminiscencji wcześniejszych imaczy silnie profilowa-

nych. W oparciu o imacz oraz kwadratowe główki nitów umba grób ten należy prawdopodobnie datować na fazę B 2.

W przybliżeniu współczesny omówionym wyżej zespołom jest zapewne częściowo zniszczony popielnicowy grób kobiety nr 40. Oprócz dolnej części czarnej wazowatej popielnicy w skład jego niewątpliwie zdekompletowanego wyposażenia wchodziły: okucie i sprężynka zamka skrzynki, fragment szpili kościanej o profilowanej główce oraz liczne stopy czerwonego, zielonego i żółtego szkła, pochodzące niewątpliwie z paciorków. Prawdopodobnie z pochówkiem tym związana jest też żelazna zapinka zbliżona do typu A 130, znaleziona luźno w okolicy grobu (ryc. 2 h).

Za najwcześniejszy stwierdzony jak dotąd na cmentarzysku w Kryspinowie pochówek należy uznać popielnicowy grób nr 16 (ryc. 5—6). Popielnicę stanowił tu duży garnek jajowaty (ryc. 5 a), przy czym część kości i węgielków drzewnych była umieszczona w jamie poza popielnicą, a fragmenty przepalanej ceramiki znajdowały się powyżej niej. Oprócz ułamków profilowanej czarki (ryc. 5 b) znaleziono tu fragment naczynia wykonanego z gliny o domieszce grafitu, ze zgrubiałą krawędzią, należącego do charakterystycznych form kultury celtyckiej (ryc. 5 c). Znalezienie go bezpośrednio na popielnicy oraz fakt wtórnego przepalenia, tak jak to jest typowe dla kultury przeworskiej, wskazują, iż prawie na pewno wchodził on w skład wyposażenia omawianego grobu, a nie znalazł się tam na wtórnym złożu. W popielnicy oprócz przepalonych kości znaleziono klucz, okucie zamka skrzyneczki, półkolisty nóż czy też brzytwę, igłę, dwa żelazne kółka (być może służyły do zapinania pasa⁸), przęślik, małe okucie żelazne, okrągły kamyk oraz fragmenty trzech zapinek. Dwie spośród nich wykonane z brązu (ryc. 6 b,a) należą do typu A 68, natomiast żelazna sprężynka trzeciej zapinki (ryc. 6 c) może pochodzić z jakiejś wczesnej odmiany fibul trąbkowatych lub też z zapinki typu zbliżonego do A 102. W oparciu o zapinki silnie profilowane grób ten trzeba datować na młodsze stadium fazy B 1. Znalezienie w nim fragmentu ceramiki typowej dla kultury celtyckiej okresu późnolateńskiego potwierdza przypuszczenie, że przełom pomiędzy okresem późnolateńskim a wczesnorzymskim przypada na obszarze kultury przeworskiej dopiero na początek młodszego stadium fazy B 1 — zapewne ok. r. 40 n.e.⁹

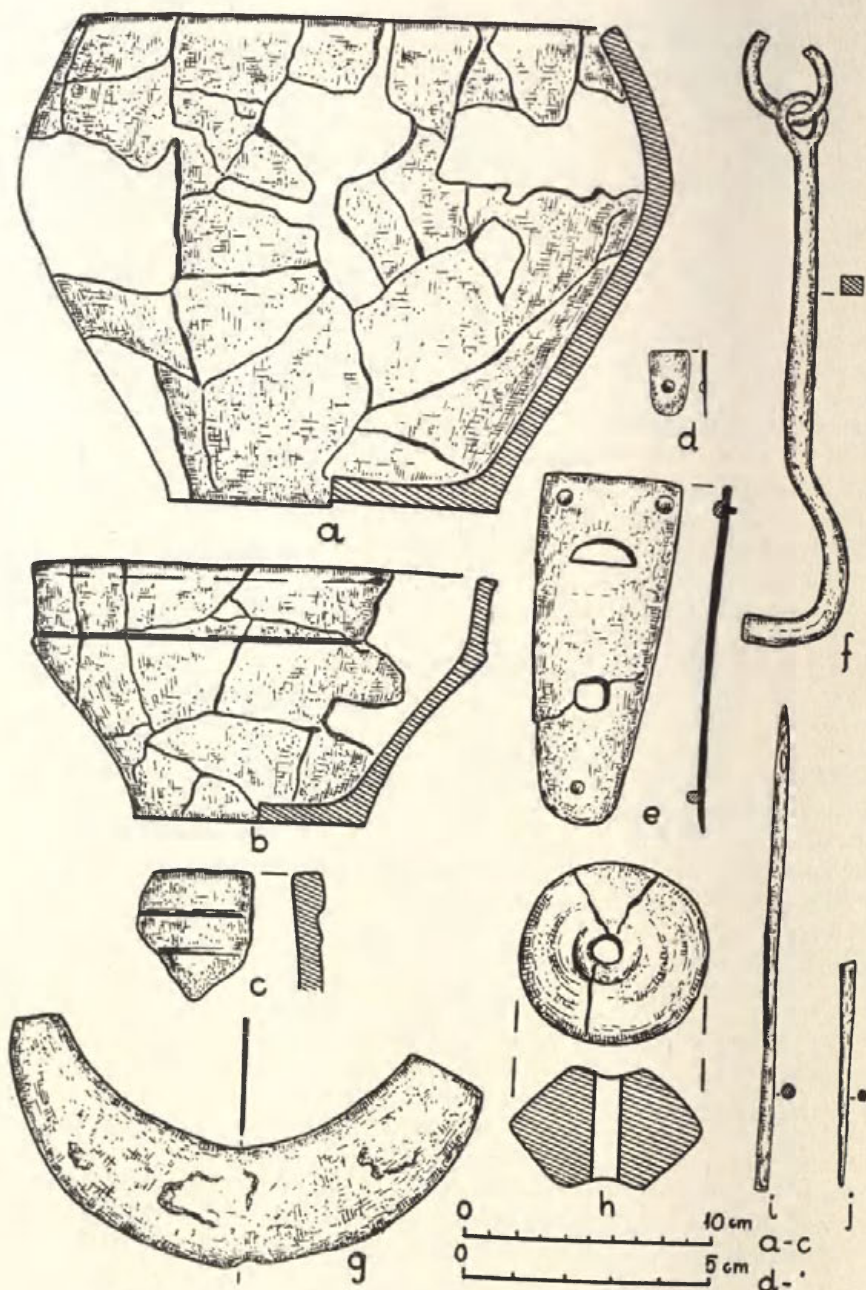
Na fazę B 1, lub nawet jeszcze na schyłek okresu późnolateńskiego należy też datować gr. 37, w którym znaleziono leżącą na boku profilowaną misę typu IV/1 wg T. Liana¹⁰, prawdopodobnie służącą pierwotnie za popielnicę (ryc. 2 g).

Spśród grobów jamowych na uwagę zasługuje szczególnie bogaty grób nr 23 (ryc. 7, 8). W skład jego wyposażenia wchodziły oprócz niewielu fragmentów ceramiki liczne ułamki zdobionych brązowych okuć brzegu tarczy, ułamki dwóch brązowych imaczy — typu 6 i 7 M. Jahna, dwie brązowe, o żelaznych kołcach, ostrogi krzeselkowate, przy czym każda z nich należała do nieco innej odmiany, ułamek brązowej fibuli z kabląkowatą główką, silnie profilowane brązowe okucie końca pasa, kilka żelaznych okuć, być może również związanych z pasem, żelazna sprzączka półkolista, brzytwa, nożyce, igła i żelazny nit. Część zabytków metalowych znaleziono w czystym piasku poza właściwym wypełniskiem jamy grobowej i nieco poniżej jej dna. Wygląda to, jakby przedmioty te zostały przez kogoś we-

⁸ Podobne kółka znane są z zespołów współczesnych gr. 16 z Kryspinowa; na terenie Moraw, np. z Vracová, okres Hodonin — J. Tejral, *Počátky doby rímskéj na Moravě z hlediska hrobových nálezů*, „Studijné Zvesti AÚ SAV”, t. 18: 1970, s. 124, 132, ryc. 14: 9. Sposób zapinania pasa za pomocą kółka rozpowszechnia się na większą skalę w okresie późnorzymskim — por. K. Radtatz, *Zweck und Herkunft einer jungkaiserzeitlichen Ringform*, „Offa”, t. 12: 1953, s. 73—77.

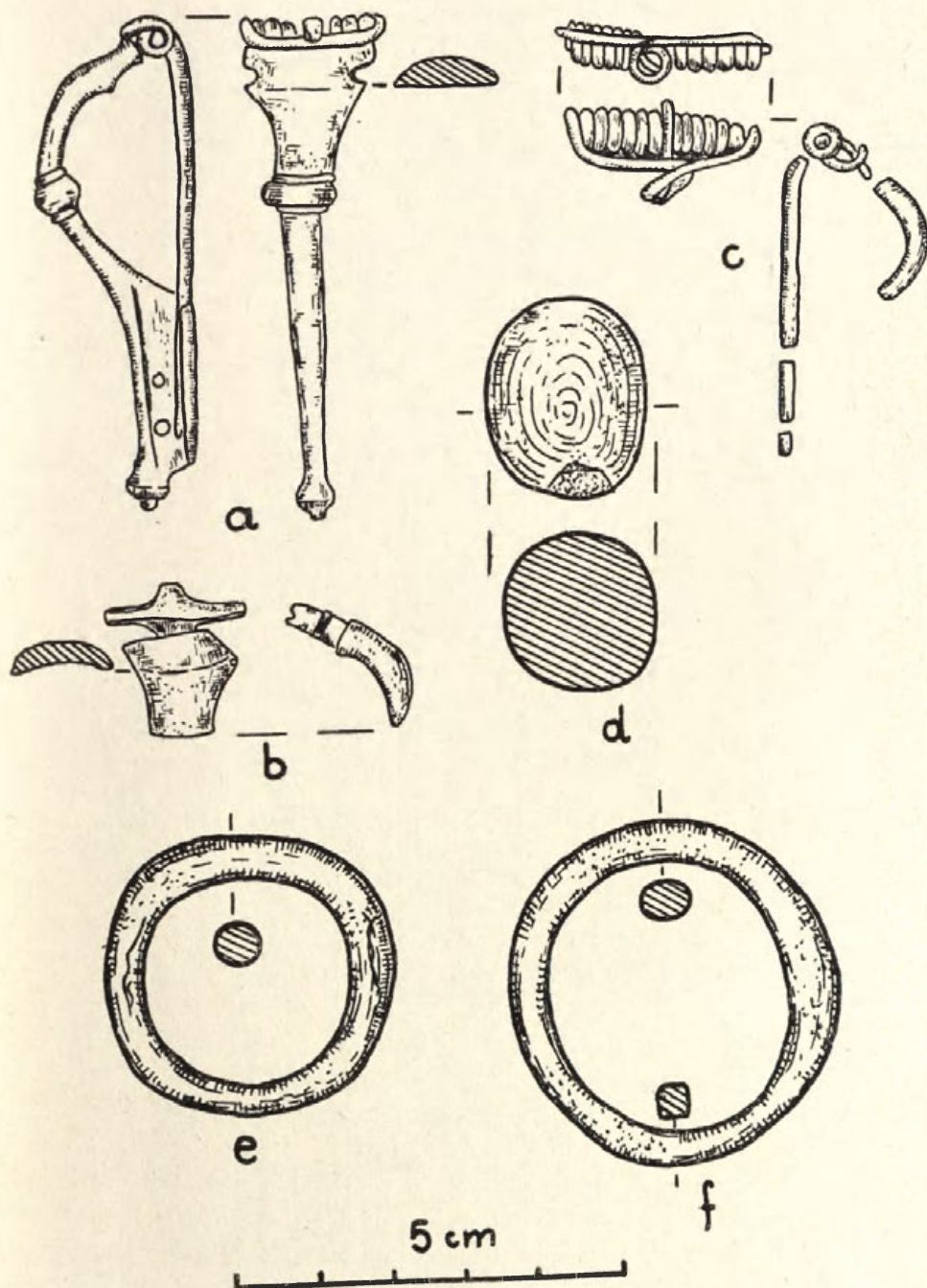
⁹ T. Liana, *Chronologia...*, s. 458—459; por. też Z. Woźniak, *Osadnictwo celtyckie w Polsce*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1970, s. 138—140.

¹⁰ Liana, *Chronologia...*, s. 439, tabl. II, 7.

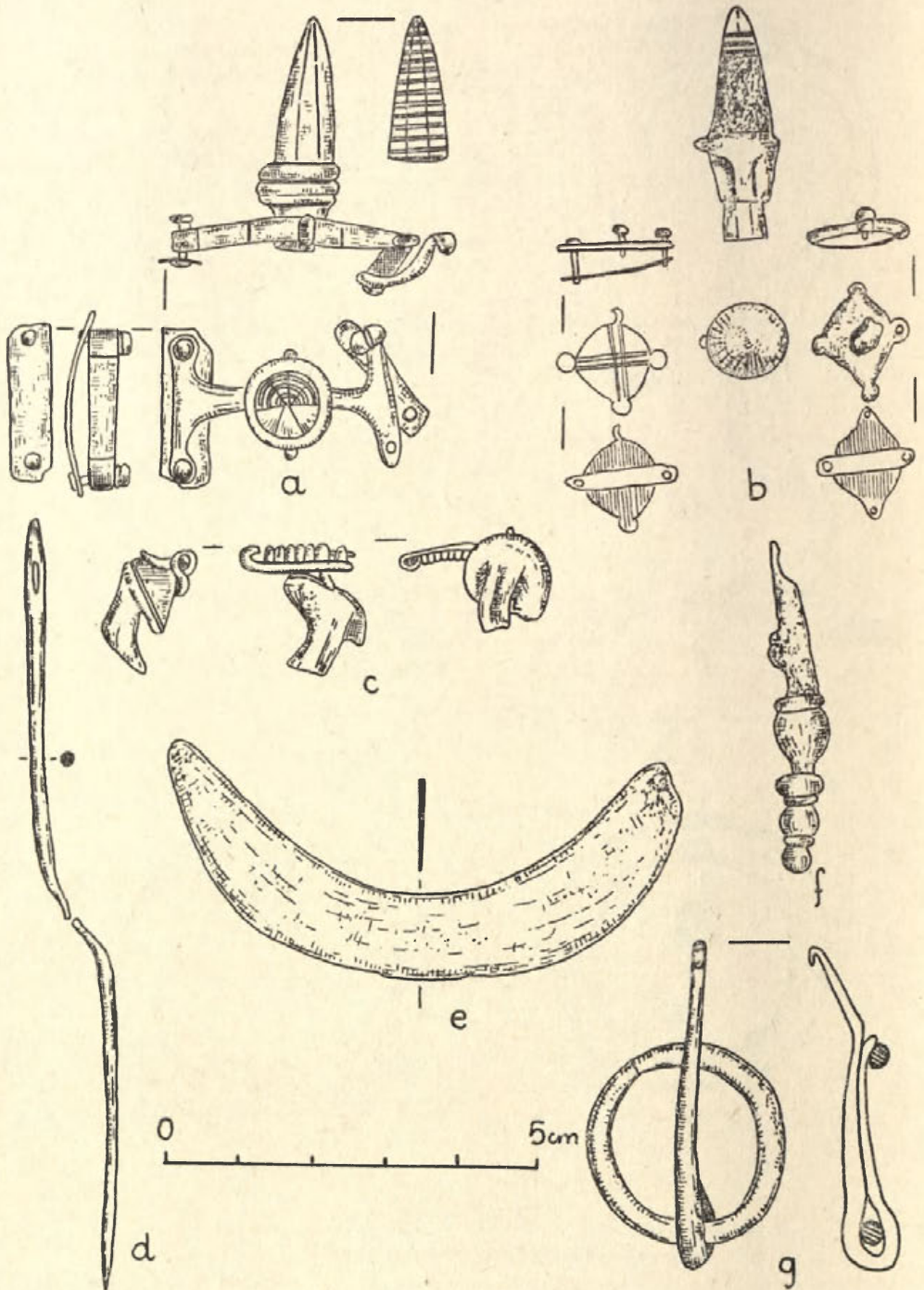

Ryc. 5. Krzeszów, pow. Kraków: wyposażenie gr. 16

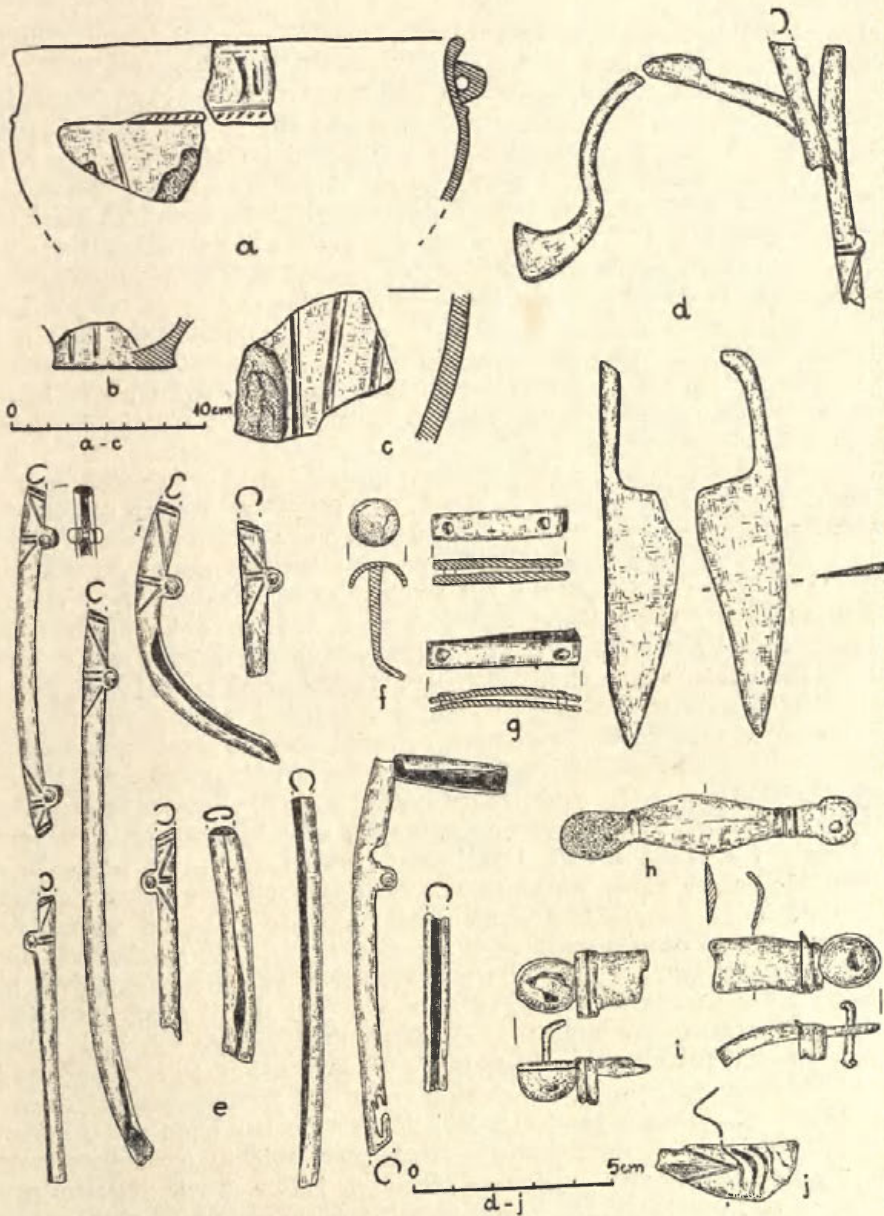
tknięte w ścianę wykopanej jamy. Zespół ten można datować również na młodszy odcinek fazy B 1. Na uwagę zasługuje znalezienie w nim ostróg krzeselkowatych, należących do zabytków stosunkowo rzadko występujących na obszarze kultury przeworskiej (ryc. 7 a,b).

Ryc. 6. Krępsinów, pow. Kraków. Dalsza część wyposażenia gr. 16 (a, b — zapinki brązowe)

Ryc. 7. Krysiniów, pow. Kraków. Wyposażenie gr. 23 (d, e, g — przedmioty żelazne, reszta — brązowe)

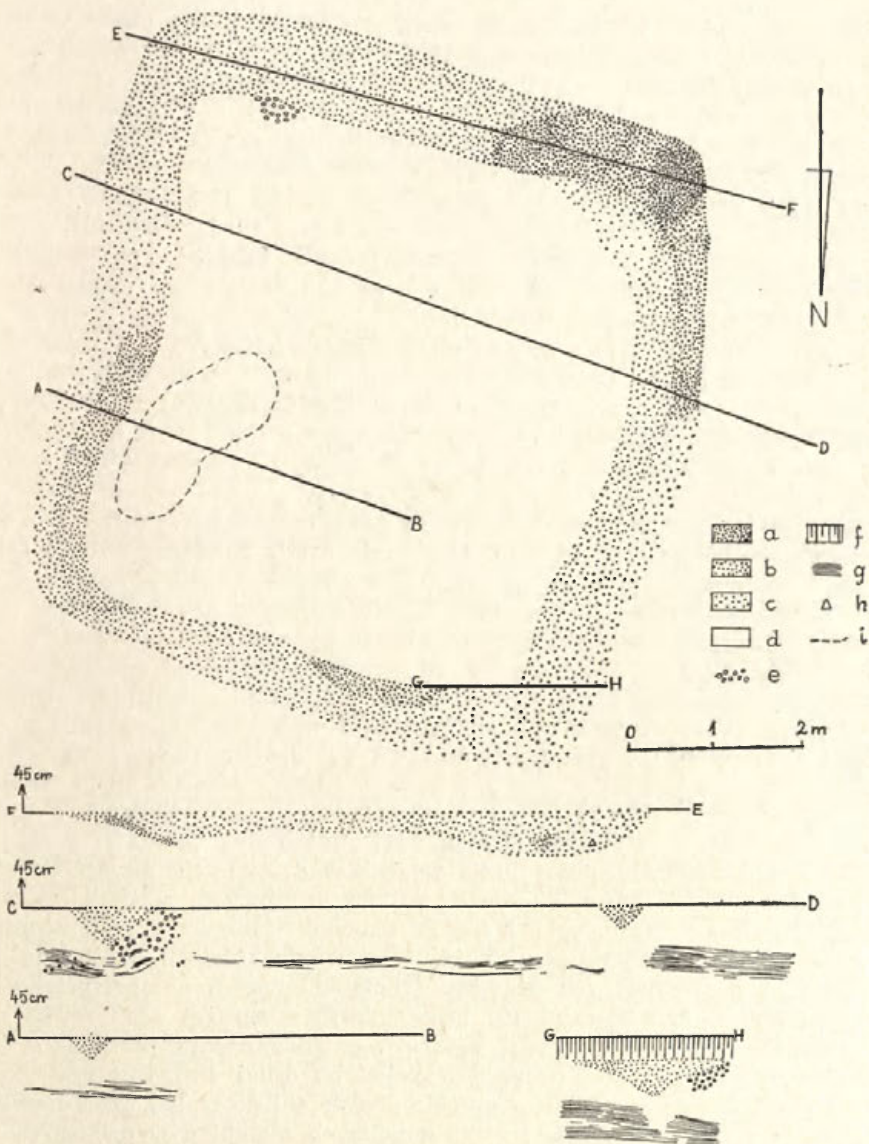
Ryc. 8. Krysplinów, pow. Kraków. Dalsza część wyposażenia gr. 23 (e, h, i — przedmioty brązowe; d, f, g — żelazne)

W broń wyposażony też był gr. 21 — prawdopodobnie również jamowy, choć znalezione w nim fragmenty nieprzeżalonego naczynia o czarnych, gładkich powierzchniach sugerują, że może tu też chodzić o pochówek, w którym popielnica, podobnie jak w gr. 10, uległa kompletnemu rozłusowaniu. Oprócz przepalonych kości i fragmentów ceramiki natrafiono tu na brązowe okucia tarczy, żelazne nożyce i grot oszczepu zaopatrzone w zadziory (ryc. 2d). Nie wiadomo też, czy

do kategorii grobów jamowych można zaliczyć częściowo zniszczony grób nr 25, w którym znaleziono zdobiony grot oszczepu (ryc. 2 b), nóż, fragment nożyc, a także bardzo dużą ilość żelaznych okuć brzęgu tarczy oraz innych okuć żelaznych, być może również związanych z tarczą (ryc. 2 c). Wśród pozostałych grobów jamowych spotyka się pochówki o stosunkowo dużej i głębokiej jamie, jak np. gr. 27, gdzie jama miała średnicę ok. 90 cm, a głębokość ok. 95 cm. Przeważnie jednak były to nieduże, płytkie zagłębienia, zawierające niewielką ilość przepalonych kości, skorup i węgielków drzewnych. W gr. 7, zawierającym większą ilość fragmentów ceramiki i przepalonych kości, znaleziono też żelazną zapinkę należącą do późnych form IV grupy Almgrena (ryc. 2 e). Na cmentarzysku, zwłaszcza w jego północnej części, odkryto również szereg małych jam, przypominających nieco dołki słupowe i zawierających pojedyncze skorupy oraz węgielki drzewne, których nie oznaczano odrębnymi numerami. Ich charakter i związek z cmentarzyskiem nie są jasne, nie wykluczone jednak, iż przynajmniej niektóre z nich stanowią również jakąś szczątkową formę grobów jamowych.

Na szczególną uwagę zasługują obiekty w postaci rowków zakreślających czworokąt otaczający pustą przestrzeń (ryc. 1 i 9). Jak dotąd odkryto ich na omawianym stanowisku pięć, przy czym jeden z nich, oznaczony nrem 8, został częściowo zniszczony przez eksploatację piasku. Posiadał on kształt prostokąta o lekko zaokrąglonych rogach i zorientowany był wzdłuż osi NNW—SSE. Jego zachowany w całości południowy bok posiadał długość 7 m. Szerokość rowka wynosiła w górnych partiach ok. 0,7—1 m (w jednym miejscu wyjątkowo 1,20 m), następnie rowek zwężał się, wypływając się na głębokości ok. 0,75—0,90 m od powierzchni. Dno rowka było nierówne. W wypełnisku, głównie w zachodnim ramieniu rowka, wystąpiła stosunkowo duża ilość fragmentów ceramiki (m. in. zdobionej meandrem), przepalonych kości oraz węgielki drzewne i drobne grudki polepy, a także przesłik, mała półkolista sprzączka brązowa oraz dwa fragmenty przedmiotów żelaznych. Część tych zabytków tworzyła wyraźne skupienia, a w jednym wypadku, w obrębie zachodniego ramienia rowka, wyróżniono jakby zarys jamy o ciemniejszym wypełnisku, być może grobu wkopanego w rowek. W obrębie obszaru otoczonego przez rowek, bliżej jego południowego ramienia, znajdowała się w przybliżeniu okrągła jama (obiekt nr 6) o średnicy w górnej partii ok. 1,30 m, sięgająca do głębokości 1,60 m. Wystąpiło w niej szereg dość dużych kamieni zalegających nieregularnie na różnych głębokościach, zwłaszcza w dolnej partii jamy. Znaleziono tu zaledwie parę fragmentów ceramiki z okresu rzymskiego. Na linii przebiegu południowego ramienia rowka znajdowała się druga podobna jama, oznaczona jako obiekt nr 8a. Miała ona również ok. 1,30 m średnicy i 1,60 m głębokości, a w wypełnisku jej znajdowały się kamienie, jakkolwiek było ich nieco mniej niż w jamie nr 6 i skupiały się głównie w północnej części obiektu (poza linią krawędzi rowka), nie sięgając do samego dna. Wydaje się, jakby rowek przecinał opisaną jamę i był od niej późniejszy, nie jest to jednak całkiem pewne. W okolicy jamy 8a i nad nią znaleziono obok fragmentów ceramiki brązowe okucie brzęgu tarczy, żelazne kółko i skuwkę. Wewnątrz obszaru otoczonego przez rowek nr 8, przy jego wschodnim ramieniu, znajdował się też ubogo wyposażony grób jamowy nr 5.

Rowek nr 20 zakreślał niezbyt regularny czworokąt zorientowany również wzdłuż osi NNW—SSE, o wymiarach ok. 7,40×7 m. Szerokość rowka na głębokości ok. 40 cm wynosiła do 1 m, głębiej ulegał on stopniowemu zwężeniu, przybierając w profilu kształt prawie trójkątny i wypływając się ostatecznie na głębokości ok. 80—90 cm od powierzchni. W wypełnisku rowka, aż do jego dna, występowały fragmenty ceramiki z okresu rzymskiego oraz węgielki drzewne, a w górnych

Ryc. 9. Kryspinów, pow. Kraków. Plan rowka nr 36:

a-c — wypełnisko rowka (a — ciemna ziemia zmieszana z węgielkami drzewnymi; b — brunatna ziemia; c — żółtawobrunatna ziemia); d — piasek calcowy; e — drobne kamienie; f — próchnica orna; g — poziom orsztynowy; h — fragmenty ceramiki; i — zarys zagłębienia być może o naturalnym charakterze

jego partiach także drobne i nieliczne przepalone kości. Zachodnie ramię rowka przecięte było przez trójkątną w przekroju jamę (nr 20 a) o wymiarach ok. 80×100 cm i głębokości 1,25 m. W jej dolnej partii znaleziono drobny fragment ceramiki z okresu rzymskiego. Na obszarze otoczonym przez rowek wystąpił czysty piasek, na tle którego zauważono owalną, nieckowatą w przekroju jamę (nr 30) o bru-

natnorudym wypełnisku, nie zawierającą żadnych zabytków. Nie można wykluczyć, iż było to zagłębienie naturalne. Przy jego krawędzi wystąpiła niewielka jama o brunatnym wypełnisku (nr 30 a), w której znaleziono kilka drobnych ułamków przepalanej ceramiki z okresu rzymskiego. Może to być dołek słupowy, ale nie można też wykluczać, że chodzi tu o dno zniszczonego grobu ciałopalnego.

Rowek nr 33 miał formę regularnego kwadratu o boku 3,40 m, zorientowanego identycznie jak pozostałe obiekty tego typu wzdłuż osi NNW—SSE. Uchwycono jedynie samo dno rowka, którego górne partie musiały ulec zniszczeniu. Tym należy zapewne tłumaczyć fakt, iż nie odkryto żadnych zabytków ruchomych. I tu w obrębie czworokąta stwierdzono owalną jamę wypełnioną rudym piaskiem, nie mającą wyraźnie kulturowego charakteru.

Rowek nr 35 miał zarys nie całkiem regularnego kwadratu o boku 4,80 m. W profilu miał on kształt nieckowaty i sięgał do głębokości ok. 60—70 cm od powierzchni. W wypełnisku znaleziono nieco węgielków drzewnych oraz ceramikę z okresu rzymskiego. W środku obszaru otoczonego przez rowek uchwycono dno niewielkiego zagłębienia przypominającego nieco wypełniska niektórych grobów z okresu rzymskiego.

Rowek nr 36 (ryc. 9) tworzył nieregularny czworokąt o zaokrąglonych narożnikach i wymiarach ok. $7,50 \times 6,80$ m. Wschodnie ramię rowka nie biegło całkiem prosto, lecz było lekko wygięte. Bezpośrednio poniżej warstwy próchnicy ornej kontury rowka roztopiały się w szerszej od niego smudze brunatnej ziemi, szerokości ok. 1,50 m. Natomiast właściwy rowek, uchwycony na głębokości ok. 45 cm od powierzchni, miał szerokość ok. 80 cm i sięgał przeważnie do głębokości ok. 75—80 cm od powierzchni; miejscami jednak występują zagłębienia sięgające do ok. 90 cm. W profilach poprzecznych (ryc. 9) rowek miał zarys trójkątny, zaś w profilu podłużnym, przeprowadzonym przez południowe ramię rowka, okazało się, że dno jego nie jest całkiem równe (ryc. 9). Nigdzie jednak, mimo starannych obserwacji, nie stwierdzono zagłębień przypominających dołki słupowe. Wypełnisko rowka stanowiła ciemnobrunatna ziemia, miejscami o prawie czarnym zabarwieniu wywołanym domieszką dużej ilości węgielków drzewnych, szczególnie wzdłuż wewnętrznej krawędzi rowka. Przede wszystkim w górnych partiach rowka występowały fragmenty przepalanej i nie przepalanej ceramiki okresu rzymskiego, znaleziono też fragment żelaznego noża. W pewnym miejscu zauważono jakby skupienie skorup pochodzących prawdopodobnie z jednego, nie przepalonego naczynia, zdobionego krzyżującymi się bruzdami. Przy samym dnie rowka znaleziono fragment zgrubiałej krawędzi naczynia, przypominający ceramikę z okresu późnolateńskiego. Oprócz tego w rowku znaleziono drugi fragment naczynia tego samego typu. I w tym wypadku w obrębie przestrzeni otoczonej przez rowek wystąpiło na tle piasku jedno duże i kilka mniejszych zagłębień wypełnionych rudawym piaskiem i nie zawierających zabytków. Sprawiały one wrażenie naturalnych.

Podobne obiekty w postaci rowków zakreślających czworokąty odkryto na cmentarzysku w Kietrze, pow. Głubczyce, stan. 1, przy czym wydają się one łączyć z pochówkami kultury celtyckiej, a także przeworskiej z okresu wczesnorzymskiego¹¹, oraz na cmentarzysku z okresu wczesnorzymskiego w Trójczycach, pow. Przemyśl¹². Inny nieco charakter mają natomiast późnorzymskie rowki zakreślające

¹¹ M. Gedl, *Wyniki badań na cmentarzysku z okresów lateńskiego i wpływów rzymskich w Kietrze, pow. Głubczyce*, „Sprawozdania Archeologiczne”, t. 24: 1972, s. 103—120.

¹² A. Koperski, *Badania archeologiczne w Trójczycach, pow. Przemyśl, w latach 1967—1970*, „Sprawozdania Archeologiczne”, t. 24: 1972, s. 299—306.

czworokąt, znane z cmentarzysk w Izbicku, pow. Strzelce Opolskie, Żabieńcu, pow. Częstochowa, oraz Opatowie i Rybnie, pow. Kłobuck¹³. Posiadają one mniejsze rozmiary i zawierają tak dużą ilość szczątków kostnych i zabytków, że niewątpliwie trzeba je uznać za pozostałości pochówków, w niektórych wypadkach pojedynczych, w innych zaś zbiorowych. Być może rowek ograniczał tu miejsce stosu, a następnie zgarniano doń pozostałości kremacji¹⁴.

Poza terenem Polski na pozostałości bardzo zbliżonych obiektów natrafiono na cmentarzysku w Trebusicach w środkowych Czechach¹⁵. Są one datowane, tak jak rowki z Kryspinowa i Trójczyc oraz prawdopodobnie z Kietrza, na okres wczesnorzymski i posiadają podobny do nich charakter, jakkolwiek dwa spośród rowków z Trebusic, zakreślających kwadrat o boku ok. 15 m, przewyższają znacznie rozmiarami wszystkie analogiczne obiekty znane dotąd z terenu Polski. W północnej części cmentarzyska w Trebusicach obok prostokątów i kwadratów zakreślonych przez rowki odkryto też nie zawierający żadnych zabytków podłużny rów, przebiegający na długości 18 m. W południowej części cmentarzyska natrafiono na pięć dalszych tego rodzaju rowów, datowanych na młodszą fazę okresu wczesnorzymskiego i na okres późnorzymski. Częściowo bieżyły one równolegle, a częściowo się krzyżowały. Charakter ich wypełniska zawierającego w górnych partiach dużą ilość przepalonych kości, węgielków i zabytków ruchomych, niekiedy tworzących wyraźne skupienia, przypomina w większym stopniu późnorzymskie obiekty znane z Żabieńca i innych wymienionych wyżej cmentarzysk¹⁶.

Czworokątne obiekty nieco podobnego rodzaju, ale o różnych rozmiarach, występują na cmentarzyskach celtyckich odkrytych we Francji, NRF i Brytanii¹⁷. Niekiedy w ich obrębie spotyka się groby, nie jest to jednak regułą. W takich wypadkach są one interpretowane jako pozostałości świątyń czy też „kapliczek” o drewnianej konstrukcji, jakkolwiek nie zawsze przypuszczenia takie wydają się być w pełni uzasadnione. Otaczanie niektórych pochówków, zapewne osób o wybitniejszej pozycji społecznej, zakreślającymi czworokąt rowami spotyka się też w kulturze celtyckiej na terenie Europy środkowej¹⁸.

Odtworzenie pierwotnego wyglądu i funkcji czworokątnych obiektów odkrytych na cmentarzysku w Kryspinowie nie jest w chwili obecnej możliwe, podobnie jak nie udało się to K. Motykowej w odniesieniu do podobnych obiektów z Trebusic¹⁹. W obrębie przestrzeni otaczanych przez rowki nie natrafiono dotąd na wyraźne pozostające z nimi w związku pochówki. Wyjątkiem jest tu ubogo wyposażony grób jamowy nr 5, położony acentrycznie w pobliżu ramienia rowka wyznaczającego zarys obiektu nr 8. Z ewentualnymi śladami zniszczonych grobów można się liczyć w obrębie rowków nr 20 i 35, nie jest to jednak pewne. Niejasny jest też charakter jam zauważonych w obrębie prostokątów utworzonych przez

¹³ K. Godłowski, *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych w dorzeczu Liswarty w latach 1965—1966*, „Sprawozdania Archeologiczne”, t. 20: 1969, s. 177—182; tenże, *Kontynuacja badań wykopaliskowych w dorzeczu Liswarty (Rybno, Żabieniec, Opatów)*, „Sprawozdania Archeologiczne”, t. 21: 1969, s. 135—140; tenże, *Kultura przeworska na Górnym Śląsku*, Katowice—Kraków 1969, s. 119—120.

¹⁴ Godłowski, *Sprawozdanie...*, s. 178—181.

¹⁵ K. Motyková, *Figuralni ozdoba římské trojnojky z Trebusic*, „Archeologické Rozhledy”, t. 11: 1959 z. 1, s. 49—50; te j ž e, *K otázce kultovních objektů na zarově pohřebisti z doby římské v Trebusicích*, [w:] *Referáty o pracovních výsledcích československých archeologů za rok 1961*, cz. 1, Smolenice 1962, s. 181—192.

¹⁶ Motyková, *K otázce...*, s. 186—187.

¹⁷ S. Piggot, *The Druids*, London 1968, s. 60—63.

¹⁸ J. Filip, *Keltové ve střední Evropě*, Praha 1956, s. 292, ryc. 82, s. 296—297.

¹⁹ Motyková, *K otázce...*, s. 185—190.

rowki, część z nich jednak wydaje się mieć raczej charakter naturalny i przypadkowy. Znowu wyjątkiem jest tu wyłożona kamieniami jama nr 6, odkryta w obrębie przestrzeni otoczonej przez rowek nr 8. Mogłaby ewentualnie pełnić funkcję jamy ofiarnej, jednak związek jej z rowkiem nr 8 nie jest pewny, zwłaszcza w zestawieniu z prawdopodobnym przecięciem przez ten rowek drugiej podobnej jamy (nr 8 a).

Należy się liczyć z ewentualnością, że rowki stanowiły obramowanie pochówków znajdujących się w górnych warstwach gleby, które uległy zniszczeniu, albo też raczej pochówków naziemnych. Znajdowana w rowkach, zwłaszcza w ich górnych partiach, ceramika, niekiedy przepalona, tak jak spotykana w grobach ciałopalnych, oraz występujące szczególnie w rowku nr 8 przepalone kości, a nawet zabytki metalowe, mogły się dostać do rowków właśnie z takich pochówków naziemnych umieszczonych w obrębie otoczonej przez rowki przestrzeni. Nie można również wykluczać istnienia tu nasypów kurhanowych, które uległy całkowitemu zniszczeniu. Możliwe jest również, że rowki nie stanowią pozostałości grobów, a pełniły jakieś inne funkcje, najprawdopodobniej o znaczeniu kultowym. Przeciwn takiemu przypuszczeniu przemawia jednak zgrupowanie na cmentarzysku w Kryspinowie szeregu tego rodzaju obiektów na stosunkowo małej przestrzeni. Zasluguje na uwagę ich charakterystyczny układ — trzy większe czworokąty uszeregowane w jednej linii i dwa mniejsze po obu jej bokach, przy czym największe zagęszczenie współczesnych rowkom grobów jamowych i popielnicowych występuje w partii cmentarzyska, gdzie brak jest interesujących tu nas obiektów (ryc. 1). Nic nie wskazuje też, by chodziło tu o rowki fundamentowe dla jakiejś konstrukcji drewnianej — zrębowej, czy też palisadowej.

W wysokim stopniu prawdopodobny wydaje się związek opisywanych tu obiektów z tradycjami kultury duchowej ludów celtyckich. Poza wspomnianymi wyżej podobnymi obiektami spotykanymi na cmentarzyskach trzeba tu wskazać na występowanie czworokątnych ogrodzeń w postaci wałów względnie rowów ograniczających celtyckie miejsca kultowe z okresu lateńskiego i mających też wcześniejsze odpowiedniki datowane na epokę brązu²⁰. Zasluguje na uwagę, że omawiane tu rowki zakreślające czworokąty z okresu rzymskiego znamy, jak dotąd, wyłącznie na obszarach, na których poprzednio można się liczyć z występowaniem osadnictwa celtyckiego. Na niemal całym terenie zajęтым przez kulturę lateńską w późnej jej fazie obserwujemy zjawisko prawie całkowitego braku śladów pochówków, przy jednoczesnym licznym występowaniu osad. Między innymi z takim całkowitym brakiem grobów z okresu późnolateńskiego, a stosunkowo nielicznym ich występowaniem w okresie wczesnorzymskim mamy do czynienia w rejonie Krakowa i na przyległych terenach południowo-zachodniej Małopolski, zajętych przez tzw. grupę celto-przeworską. Niewątpliwie wiąże się to z jakimiś szczególnymi formami obrządku pogrzebowego, powodującymi, że ślady pochówków są dla archeologów nieuchwytnie lub trudno uchwytnie²¹. Nasuwa się przypuszczenie, czy omawiane tu obiekty w formie rowków nie są w jakiś sposób związane z owymi zagadkowymi zwyczajami pogrzebowymi. Powstaje też pytanie, w jakim stosunku pozostają one

²⁰ S. Piggot, *Ancient Europe, from the Beginnings of Agriculture to Classical Antiquity*, Edinburgh 1965, s. 232—233, ryc. 131; tenże, *The Druids*, s. 71—77.

²¹ W. Krämer, *Das Ende der Mittellatänerfriedhöfe und die Grabfunde der Spätlatänerzeit in Südbayern*, „Germania”, t. 30: 1952, s. 333—337. Woźniak, *Osadnictwo celtyckie w Polsce*, s. 104, 147—149. K. Peschel, *Die Kelten als Nachbarn der Germanen*, „Zeitschrift für Archäologie”, t. 4: 1970 z. 1, s. 25.

do wspomnianych wyżej późnorzymskich pochówków w formie rowków. Te ostatnie występują w okresie, kiedy na niektórych terenach zaczęto na dużą skalę praktykować zwyczaj rozpraszania pozostałości pochówków ciałopalnych poza obszarem wyodrębnionych jam grobowych²². Niewykluczone, iż w zmienionej formie odżyły wtedy lub też upowszechniły się tradycje zwyczajów pogrzebowych praktykowanych w okresie późnolateńskiego na terenach celtyckich, przy których pozostałości kremacji również nie były składane do zagłębionej w ziemię jamy. Pochówki w rowkach mogą łączyć się tym samym kręgiem wierzeń. Możliwość związku pochówków w rowkach z występowaniem ubogo wyposażonych, niepozornych grobów jamowych oraz śladów rozpraszania ciałopalenia na większej przestrzeni na cmentarzysku w Trebusicach brała też pod uwagę K. Motykova²³.

Powyższe uwagi mają na celu wskazanie jedynie na pewne rysujące się możliwości interpretacji omawianych tu zagadkowych obiektów. Przedstawienie bardziej wyczerpującej próby wyjaśnienia ich znaczenia i funkcji nie jest możliwe przy obecnym stanie badań, należy mieć jednak nadzieję, że dalsze odkrycia rzucają na to zagadnienie nowe światło i doprowadzą do potwierdzenia lub odrzucenia wysuniętych tu sugestii²⁴.

Cmentarzysko w Kryspinowie z około 30 stwierdzonymi pochówkami z okresu rzymskiego stanowi jak dotąd największe cmentarzysko z tego okresu w okolicy Krakowa. Poza tym znamy stąd wyłącznie groby pojedyncze lub niewielkie grupy liczące po parę pochówków²⁵. W zestawieniu z bardzo intensywnymi i licznymi śladami osad tego rodzaju stan rzeczy należy niewątpliwie interpretować jako wynik stosowania wspomnianego już wyżej szczególnego, nieuchwytnego dla archeologa typu obrządku pogrzebowego. Brak tu cmentarzysk może w pewnym stopniu tłumaczyć niektóre fakty zaobserwowane w Kryspinowie. Pomijając omówiony wyżej problem rowków, może się z tym wiązać występowanie dość licznych na cmentarzysku w Kryspinowie, a bardzo niepozornych, płytkich i nie zawierających prawie wyposażenia grobów jamowych, które mogły łatwo ulegać całkowitemu zniszczeniu, a poza tym nie rzucają się w oczy przypadkowym odkrywcem. Zasługuje również na uwagę stosunkowo rzadkie rozmieszczenie grobów, co odbija od sytuacji obserwowanej na wielkich cmentarzyskach kultury przeworskiej w innych częściach Polski. Podobny fakt zaobserwowano natomiast na Górnym Śląsku, na cmentarzysku w Kietrze (stan 1)²⁶. W wypadku przypadkowego odkrycia jakiegogo grobu prowadzone na niewielką skalę badania rozpoznawcze mogą skończyć się wynikiem negatywnym i doprowadzić do wniosku, że chodziło tu o pochówek pojedynczy.

W świetle dotychczasowych badań użytkowanie cmentarzyska w Kryspinowie rozpoczęło się prawdopodobnie pod koniec okresu późnolateńskiego i trwało co

²² Godłowski, *Kultura przeworska...*, s. 135—138.

²³ Motyková, *K otazce...*, s. 189.

²⁴ W czasie badań wykopaliskowych prowadzonych na cmentarzysku w Kryspinowie w roku 1971 natrafiono na kolejny analogiczny do opisanych tu rowek (nr 42) — nie przebadany jeszcze w całości. Wystąpiło w nim skupienie przepalonych kości oraz fragmentów ceramiki o charakterze późnolateńskim, w tym ceramiki malowanej, nieco jednak różnej od typowej malowanej ceramiki celtyckiej znanej dotąd z okolic Krakowa. Odkrycie to potwierdza przypuszczenie na temat związku omawianych obiektów z tradycjami celtyckimi.

²⁵ K. Godłowski, *Kultura przeworska*, [w:] *Monografia archeologiczna powiatu krakowskiego*, cz. II, „Prace Archeologiczne”, t. 2: 1961, s. 196—197; Wóźniak, *Osadnictwo...*, s. 148.

²⁶ Gedl, *op. cit.*

najmniej do przełomu pomiędzy okresem wczesno- i późnorzymskim, a więc do drugiej połowy II wieku. W gr. 27 znaleziono fragment przedmiotu brązowego, który może być pozostałością zapinki z podwiniętą nóżką. W takim razie czas użytkowania cmentarzyska należałoby rozciągnąć także na okres późnorzymski. Pomijając pewne szczególne cechy obrządku pogrzebowego, zabytki ruchome odkryte w Kryspinowie, i to zarówno ceramika, jak i wyroby metalowe, nie wykazują żadnych różnic w porównaniu z inwentarzem kultury przeworskiej na pozostałym jej obszarze. Zasługuje jedynie na uwagę stosunkowo liczne występowanie tu żelaznych lub brązowych okuć brzegu tarczy (w 4 grobach i jednym obiekcie rowkowym), poza tym raczej dość rzadko spotykanych w grobach kultury przeworskiej z okresu rzymskiego. Szczególnie często występującym elementem wyposażenia grobów męskich są też nożyce, znalezione w 6 grobach. Charakterystyczne, że oba te elementy nie wystąpiły w najbogatszym grobie z bronią (gr. 10) — może tu jednak odgrywać rolę jego późniejsze datowanie. Interesująca jest też duża ilość zdobionych grotów włóczni (5 na 9 grotów znalezionych dotąd na cmentarzysku w Kryspinowie). Ogólna liczba odkrytych grobów z bronią wynosi prawdopodobnie 8 (w tym 3 groby zniszczone), a więc udział ich w stosunku do pozostałych pochówków jest dość wysoki.

Cmentarzysko w Kryspinowie położone jest w rejonie wykazującym ślady dość gęstego osadnictwa okresu rzymskiego. W najbliższym jego sąsiedztwie, na wypiętrzeniu terasy wiślanej, urywającej się od strony doliny zalewowej stromą skarpią, odkryto ślady rozległej osady kultury przeworskiej (Kryspinów stan. 3); powierzchniowo wystąpiła duża ilość fragmentów ceramiki z okresu wczesnorzymskiego. Na terenie tej samej miejscowości, ale po drugiej stronie bagnistej doliny Sanki znajduje się jeszcze inne stanowisko z okresu rzymskiego, być może również cmentarzysko (Kryspinów stan. 1)²⁷, a poza tym w Kryspinowie znaleziono drachmę Mitrydatesa I Arsacydy (171—138 p.n.e.)²⁸, oraz w innym miejscu dwa rzymskie denary — w tym jeden Marka Aureliusza²⁹. Ślady osadnictwa z okresu rzymskiego wystąpiły również na terenie sąsiednich Piekary³⁰ oraz na przeciwnym brzegu Wisły w Tyńcu³¹ i Pychowicach³². Dalsze badania powinny przynieść rozpoznanie całego tego zespołu osadniczego.

*Katedra Archeologii Polski U.J.
w Krakowie*

KAZIMIERZ GODŁOWSKI

INVESTIGATIONS OF THE CEMETERY OF THE ROMAN PERIOD AT KRYSPINÓW, CRACOW DISTRICT

The newly discovered cemetery of the Roman period at Kryspinów lies some 10 km west of the centre of Cracow. In the seasons of 1968—1970 it produced

²⁷ Godłowski, *Kultura przeworska...*, s. 154.

²⁸ Z. Woźniak, *Monety celtyckie z ziem polskich*, „Wiadomości Numizmatyczne”, t. 11: 1967 z. 4, s. 221.

²⁹ „Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne”, t. 12: 1928—1929, s. 52.

³⁰ R. Jamka, *Piekary w czasach przedhistorycznych. Badania wykopaliskowe w powiecie krakowskim*, *Prace Prehistoryczne*, nr 2, Kraków 1938, s. 3—4. Także badania powierzchniowe przeprowadzone na wiosnę 1970 r. przez K. Godłowskiego.

³¹ G. Leńczyk, *Wyniki dotychczasowych badań w Tyńcu, pow. Kraków*, „Materiały Starożytne”, t. I: 1956, s. 7—50.

³² Niepublikowane badania wykopaliskowe prowadzone w roku 1962 przez K. Godłowskiego.

40 archaeological features which include 5 neolithic pits (Lengyel and Corded Ware), 2 Lusatian pits and one of Early Medieval date. The largest number of features is linked with the Przeworsk culture cemetery of the Roman period. Apart from graves destroyed before digging, they include 3 certain and 2 assumed urn burials, 14 pit burials, 4 damaged cremations of undetermined type, 5 enigmatic features in the form of rectangles outlined by grooves and 3 pits of obscure character found within the rectangles. The burials so far discovered should be assigned to the later stage of phase B1 and to phase B2, though the cemetery might have been used in the early phase of the Late Roman period as well. Special attention should be paid to rich weapon grave no. 10 (figs. 3—4). Its furniture included a sword which the metallographical analysis has shown to be possibly of Roman origin, and fragments of two molten bronze vessels. The grave can be dated to the end of phase B2. Female grave no. 16 (figs. 5—6) is the earliest on the cemetery. In addition to two bronches of type A. 68 and fragment of probably a trumpet-like brooch (early variant), it contained a fragment of a Celtic vessel with graphite, found on the urn (fig. 5 c).

The features shaped as rectangles outlined by grooves deserve particular attention. All were oriented NNW—SSE and measured from 7.4 by 7 m to 3.4 by 3.4 m. Their maximum depth was 80—90 cm, the upper parts of their filling being probably destroyed by erosion. Their bottoms were not quite even, yet no post-traces have been noted. Apart from the smallest groove (no. 33), the fillings of most, particularly the upper parts, contained Roman period pottery, occasional cremated bones and small metal objects. In groove no. 8 these finds formed distinct concentrations, whereas in other grooves they were dispersed. The space enclosed by groove 8 revealed a poorly furnished pit burial situated off its centre, and a pit, 1.60 m deep, with several layers of stone and a few Roman period sherds. The pit lay in the middle of the rectangle. A second similar pit seems to have been intersected by the groove, this stratigraphy however is not quite certain. Pits discovered within grooves 20 and 36 are obscure in character, though they may be of natural origin. Moreover, the rectangles outlined by grooves 20 and 35 revealed dark patches which might be remains of destroyed cremation graves, though this is by no means certain.

Similar features have been revealed in Poland on the La Tène and Przeworsk cultures cemetery at Kietrz, Głubczyce district, and on the cemetery of the Early Roman period at Trójczyce, Przemyśl district. Of different character were smaller rectangular features discovered on the cemeteries of Late Roman period at Izbicko, Strzelce Opolskie district, Opatów and Rybno, Kłobuck district and first of all at Zabieniec, Częstochowa district. These features are doubtless traces of burials (perhaps the grooves enclosed a pyre the remains of which were later put into them). The nearest analogy to the features revealed at Kryspinów, Kietrz and Trójczyce are provided by rectangles discovered on an Early Roman period cemetery at Třebusice, Bohemia. Somewhat similar rectangular features, occasionally surrounding burials, have been recorded on Celtic cemeteries in Germany, France and Great Britain. Sometimes they are regarded as traces of temples or „shrines” of timber construction. The Celtic world has also yielded larger rectangular enclosures in the form of walls or ditches surrounding places of cult.

At present it is not possible to offer a convincing explanation of the function performed by the puzzling features revealed at Kryspinów and on other cemeteries of the Early Roman period. Perhaps they surrounded *overground or shallow* burials which were destroyed leaving potsherds and bones which found their way

into the grooves. Neither can the presence of barrow graves be excluded. The supposition that they were connected with a cult, and are not burials is contradicted by their concentration at the Kryspinów cemetery on a relatively small space and their fairly regular arrangement. Their connection with the traditions of the spiritual culture of the Celtic people seems highly probable. So far their occurrence in the Roman period is confined to the areas which in the Late La Tène period were occupied or could have been occupied by the Celts.

The site at Kryspinów is the first large cemetery of the Przeworsk culture to be discovered in the surroundings of Cracow. So far only single burials or small groups of graves have been recorded from this area, though the settlements of this period are numerous and sometimes extensive. Also in the Late La Tène period, in the so-called Celtic-Przeworsk group this area is characterized by absence of cemeteries. Probably this is due to a peculiar burial rite which did not leave any traces detectable by archaeological methods. A similar phenomenon has been noted in the whole area of the La Tène culture in the 1st century B.C. It seems possible that the puzzling features under discussion are somehow linked with these mysterious burial rites. In a changed form they reappear on cemeteries from the late phase of the Early Roman period, which moreover reveal traces of burials dispersed on the surface of the ground. The difficulties in locating cemeteries may also be due the occurrence of burials in small pits like those found at Kryspinów, which contained only few bones and occasional potsherds.